

TÜRKİYE'DE ÜST PALEOLİTİK YERLEŞİM YERLERİ VE BULUNTULAR

Kültürel verilere bakıldığında, Türkiye'nin bazı bölgelerinde bu dönem, yüzey araştırmaları sonucu elde edilen yontmataş endüstri örnekleri ile temsil edilirken, bazı bölgelerinde ise şimdiye kadar Üst Paleolitik'e tarihlendirilebilecek hiçbir iz rastlanmamıştır. Akdeniz kıyı şeridinde durum biraz farklıdır. Olumsuz iklim koşullarından nispeten daha az etkilenen bu alan, Üst Paleolitik'in stratigrafik bir biçimde varlığına tanıklık ederken, aynı zamanda Türkiye dışındaki bölgelerle etkileşimleri ortaya koyan buluntuları kapsayan mağaralar içermektedir. Antalya'daki Karain ve Hatay'daki Üçağzlı mağaraları, hala devam eden kazı çalışmalarıyla stratigrafik konum içinde Üst Paleolitik Dönem'in varlığına tanıklık etmektedirler.

Karain Mağarası B Gözü'nde Radyokarbon tarihlendirmesi ile GÖ 39,630 ile sona eren Orta Paleolitik'in üzerinde, GÖ 31,280 ve GÖ 28,100'e tarihlenen Üst Paleolitik katmanlar yer alır. Orta ve Üst Paleolitik katmanları birbirinden ayıran bir *hiatus*tan bahsedilmektedir. Yukarıdaki tarihlendirmeler ışığında Orta Paleolitik'in sonu ve Üst Paleolitik'in başlangıcı arasında yaklaşık 8000 yıllık bir *hiatus* söz konusudur. Bu *hiatus*un muhtemelen *interpléniglaciaire*in ikinci yarısındaki sedimantasyon oranının zayıflığından kaynaklandığına ve bu durumun da Toros-Kafkas arasındaki tüm bölgelerde gözlemlendiğine değinilmektedir. Gerek yapılan tarihlendirme çalışmaları, gerekse içerdiği endüstrinin taşıdığı *Aurignacien* özellikler ile Orta Paleolitik katlaşımın üzerinde yer alan P II jeolojik seviyesinde Üst Paleolitik'in varlığı belirgindir. Dilgisel yongalamanın yoğun olmadığı bu Üst Paleolitik katlaşımında, genellikle küçük boyutlu yuvarımsı radyolarit çakılların hammadde olarak kullanılmış olması, zorunlu olarak dilgicik üretimine neden olmuş görünmektedir. Söz konusu dilgiciklerin bir kısmının endüstri içinde önemli bir yüzdeye sahip olan iri karinalı ön kazıyıcılardan üretilmiş olduklarını söyleyebiliriz. Karinalı ön kazıyıcılar dışında; kalın çıkmalı, çekirdek biçimli, rende formulu ve ince taşımaklar üzerine yapılmış ön kazıyıcılar oldukça yoğundur. Bununla birlikte, dişlemeli, çontuklu, taş kalem ve *pièce esquillée* gibi aletler ön kazıyıcılara eşlik ederler. Mikrolitik grubunu ise *dufour* dilgicikleri ve düzelttili dilgicikler oluşturur.

Karain'de Orta ve Epi-paleolitik tabakalar arasında yer alan, yörenin, çevre ve yaşam koşullarına göre biçimlenen Üst Paleolitik endüstrinin benzerine şu ana dek Türkiye'nin başka bir bölgesinde rastlanmamıştır. Avrupa'nın karinalı ön kazıyıcı ve *dufour* dilgicikli

Aurignacien endüstrileriyle ortak özellikler taşıdığı görülen bu endüstrinin Gürcistan ve İran'daki (Warwasi, Yafteh ve Shanidar) Üst Paleolitik endüstrilere de benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

Karain ile aynı bölge içinde ancak Akdeniz sahiline daha yakın mesafede, coğrafik olarak da önemli bir konuma sahip olan Beldibi ve Belbaşı mağaralarında eski kazılar sonucu Üst Paleolitik'e atfedilen buluntu toplulukları da vardır. Ancak, yeni araştırmalarla desteklenemeyen bu bilgilere şimdilik şüpheli yaklaşmak yerinde olacaktır.

Akdeniz Bölgesi'nde daha doğuda bulunan Üçağzılı Mağarası da zengin Üst Paleolitik katlaşımlarıyla önem taşımaktadır. Üçağzılı Mağarası, Hatay'ın Akdeniz kıyısı üzerinde ve Asi Nehri'nin güneyinde bulunmaktadır .

Araştırmacılar Üçağzılı Mağarası'ndaki en eski Üst Paleolitik'i Lübnan'daki Ksar Akil yerleşiminden iyi bilinen ve Doğu Akdeniz'de 'Initial Üst Paleolitik' olarak adlandırılan geleneğe bağlamışlardır. Yontmataş aletler; ön kazıyıcılar, taş kalemler ve düzeltili dilgiler gibi Üst Paleolitik formlardan oluşmaktadır. Yontmataş teknolojisi Üst ve Orta Paleolitik varlıkların kombinasyonunu sergiler. Bu durumda birçok parça, *levallois* yongalar, *levallois* dilgiler ve *levallois* uçlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Böylesi buluntu topluluklarını 'Initial Üst Paleolitik' olarak tanımlamanın yerinde olacağını belirtmiştir. Üçağzılı Mağarası'nın Initial Üst Paleolitik seviyeleri AMS tarihlendirmeleri ile GÖ 39,000 ve 41,400 radyokarbon yaşları vermiştir.

Üçağzılı Mağarası'ndaki üst seviyeler, Erken Üst Paleolitik buluntu topluluğu sergilemekte ve *Ahmarien*'a benzerlik göstermektedir. Yontmataş buluntu toplulukları oldukça iyi gelişim göstermiş iki kutuplu prizmatik dilgi teknolojisi ile karakterizedir Kömür ve denizel molüskler üzerinde yapılan bir seri AMS tarihi bu seviyeleri GÖ 28,000 ve 33,000 radyokarbon yaşı veren daha yakın bir Üst Paleolitik evreye bağlar.

Üçağzılı Mağarası yakın çevresinde yer alan Merdivenli ve Kanal mağaralarının da Üst Paleolitik kültürler içerdikleri bilinmektedir. Bu mağaradaki *Moustérien* tabakaların üzerinde; dilgiler, kazıyıcılar ve taşkalemlerle karakterize olan bir Üst Paleolitik (*Aurignacien*) katlaşımının varlığına değinilmiştir.

Orta ve Üst Paleolitik kültürel katlaşımı barındıran Kanal Mağarası, Üçağzılı'nın yaklaşık 40 km kuzeyinde ve Asi Nehri deltasının karşı yakasındadır. Kanal Mağarası'nın

yontmataş endüstrisine bakıldığında tek ve iki kutuplu yontma stratejisinin uygulandığı endüstri içinde; küçük ve yuvarlak ön kazıyıcıların, dilgi üzerine ön kazıyıcıların, dilgi üzerine taş kalemlerin ve taş delgilerin varlığı görülmektedir. Kanal Mağarası'ndaki Üst Paleolitik materyalin Merdivenli'dekine de yakın özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır.

Akdeniz dışındaki bazı bölgelerde de Üst Paleolitik endüstriye ait buluntuların varlığından bahsedilmektedir. Marmara Bölgesi'nin Karadeniz kıyı şeridi üzerindeki araştırmalar sonucu, bu bölgede Üst Paleolitik dönemin sadece erken evrelerinin (*Aurignacien*) varlığı belirtilmiştir. Sarısu, Kefken ve Domalı, Karadeniz'in Asya kıyısında, Ağaçalı, Domuzdere ve Gümüşdere ise Karadeniz'in Avrupa kıyısında yer almaktadır. Bu alanlardan elde edilen endüstri Bulgaristan'da 45-28 bine tarihlendirilen *Bachokirian*'a benzetilmektedir. Hammadde olarak çörtün kullanıldığı yontmataş endüstri içindeki en baskın alet formlarını dilgi üzerine ön kazıyıcılar, dilgisel yongalar, taş kalem ve düzeltili dilgiler oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bakıldığında, Dicle ve Fırat yüzey araştırmalarında saptanan sitlerde Üst Paleolitik dönemden itibaren bir yerleşimin olduğuna değinilmiştir. Yine aynı bölgede, Dicle Havzası'nda saptanan mağara sitelerinden toplanan malzeme içinde Üst Paleolitik tip dilgiler ve aletlerin yer aldığından söz edilmektedir. Karkamış Baraj Gölü Alanı yüzey araştırmaları sırasında da Üst Paleolitik dönemi nitelendirebilecek buluntulara rastlanmıştır. Camuztepe, Kulabtar Deresi Mağaraları, Büyük Dağ Mağaraları terası ve Şeyhgavan Tepe'sinde Üst Paleolitik dönemin sonlarına tarihlenebilecek yontmataş buluntulardan bahsedilmiştir.

Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi buluntuları, yüzey araştırması sonucu elde edildikleri için sadece tipolojik özelliklerine göre tarihlendirilmişlerdir.

Würm buzulunun soğuk iklim koşullarının hüküm sürdüğü ve modern insanın hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayıldığı Üst Paleolitik döneme ait izler, çok yoğun ve belirgin olmamakla birlikte Türkiye'de de görülmektedir.

Marmara Bölgesi, Karadeniz'in Asya ve Avrupa kıyısında yoğunlaşan, Balkan *Bachokirian* ya da *Proto-Aurignacien*'ne benzeyen endüstriler vermiştir. Akdeniz kıyı şeridinde ise Karain B ve onun daha doğusundaki Üçağzılı Mağarası, mutlak tarihlendirme çalışmaları ışığında verileri oldukça iyi değerlendirilmiş, bölgeler arası kültürel etkileşimleri de az-çok ortaya koyan önemli siteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Karain B Üst Paleolitik'i

Avrupa *Aurignacien*'ne yakın olmakla birlikte, Toros, Zagros ve Kafkaslar'daki bazı endüstrilerle de ortak özellikler göstermektedir. Karain B'dekine oranla daha eski olan Üçağzılı Üst Paleolitik'i Levantla olan güçlü ilişkileri ortaya koymaktadır. Özellikle bu iki mağaradan ve Karadeniz kıyı şeridindeki alanlardan elde edilen verilerle *Aurignacien* ve daha eski bir Üst Paleolitik'in varlığını Türkiye'de görmekteyiz. Klasik Avrupa Üst Paleolitik'ini nitelendiren *Solutr en* ve *Magdal enien* kültürlerin izlerine Türkiye'de Őu ana dek rastlanmamıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kuhn, S.,L. 2002. "Paleolithic in Turkey", *Evolutinary Anthropology 11*, s.198-210.

Minzoni-D eroche, A. 1993. Middle and Upper Paleolithic in the Taurus-Zagros Region, The Paleolithic of the Zagros-Tauros, University Museum Symposium Series Volume V, s. 147-158.

Otte, M. Kozłowski, J. 2007. *L'Aurignacien du Zagros*, Eraul 118, Li ge.

 z elik, K. 2001. *Karain Mağarası B G z  Pleistosen Dönem Yontmataş Endüstrisinin Tekno Tipolojisi*, YayınlanmamıŐ Doktora Tezi, Ankara

 z elik, K. 2011. "Le Pal olithique Sup rieur de la Turquie. Essai de Synth se". *l'Anthropologie*, 115/5, s. 600-609.

 z elik, K., "Türkiye'de  st Paleolitik Dönem: ÇeŐitli YaklaŐımlar ve Problemler", APAD 1 Anadolu Prehistoryası Terminoloji- kronoloji-Tanımlama Sorunları Bildirileri, , 123-138 (2015)

Runnels,C. ve  zdoğın,M. 2001. "The Palaeolithic of the Bosphorus Region, NW Turkey", *Journal of Field Archaeology*, 28/1-2, s. 69-92.